

לבנינה של תורה

שיחות שנמסרו בבית המדרש על ידי ראש הישיבה הרב ברוך וידר שליט"א

שיחה תצח

ט"ו בסיון תשפ"ד
פרשת "שלח"

”נְשַׁמָּה שְׁנַתָּת בִּי”

סגולת ישראל וסגולת התורה המאידות בתקופה זו

‘תנא דבי אליהו’ הוא מדרש המאגד דברים ששמע רב ענן מפי אליהו הנביא¹, ומובא בו סיפור חשוב ומופלא²: “פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום מצאני אדם אחד... ואמר לי: רבי, שני דברים יש בלבבי ואני אוהבם אהבה גמורה,

ואלו הן: תורה וישראל, אבל

איני יודע איזה מהם קודם?”

שאלה זו צריכה להיות

מופנית דווקא לאליהו

הנביא, מפני שאכן יש

צורך בגילוי שמיימי על

מנת לדעת מה קודם

בסדר- העדיפויות - התורה

או עם ישראל. “אמרתי לו:

בני, דרכן של בני אדם אומרים:

התורה קדמה, שנאמר³: ‘ה’ קִנְיֵי רֵאשִׁית

דָּרְכוּ וגו’, אבל אני אומר: ישראל קדמו, שנאמר⁴:

‘קִדְשׁ יִשְׂרָאֵל לַה’ רֵאשִׁית תְּבוּאָתָה”.

מהי כוונת המדרש? מדוע זה כך?

בזמן קיץ זה אנו עוסקים בבירור עיקרי השיטה הרוחנית הדוגלת בחיבור עם ישראל ותורת ישראל בארצו ובמדינתו. זו השיטה הרוחנית שאנו חיים לאורה, ובגינה הגענו לישיבת ‘הכתל’. ביארנו בשיחה הקודמת שיסודה של

שיטה זו מבואר כבר בברכת

התורה: “אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל

הָעַמִּים וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת

תּוֹרָתוֹ” - מתוך הבחירה

בנו נגזרת נתינת התורה

לנו.

פרטנו בשבוע שעבר

שיסוד זה התבאר בהרחבה

על ידי שלושת העמודים, כפי

שנהג רבנו הרב צבי יהודה

לכנותם: ריה"ל, המהר"ל ומרן הרב

זצ"ל. תורה זו מתפתחת ומתבררת על ידי מעתיקי

שמועתם של הראי"ה קוק ובנו הרצי"ה, ומתוך כך

היא נפוצה בבתי המדרשות.

”קִדְשׁ יִשְׂרָאֵל לַה”

נגענו כטיפה מן הים בנושא הגדול של סגולת

ישראל, ונמשיך בכך כעת.

¹ עיין כתובות, דף קו, עמוד א: “רב ענן, הוה רגיל אליהו דאתי גביה, דהוה מתני ליה סדר דאליהו... והיינו דאמרי: סדר דאליהו רבה, סדר אליהו זוטא”.

² תנא דבי אליהו רבה, פרק יד

³ משלי, פרק ח, פסוק כב

⁴ ירמיהו, פרק ב, פסוק ג

«וַיִּפַּח בְּאַפִּי נִשְׁמַת חַיִּים»

שבה, כפי שמביא 'נפש החיים' מה'זוהר הקדוש'⁶. בדומה לכך, גם התורה פועלת בשכבות החיצוניות של עולמו הפנימי של האדם, ב'נפש' ו'רוח', שהם החלקים בהם שולטת הבחירה האנושית. לעומת זאת, ב'נשמה' יד הבחירה אינה שולטת, ולכן היא אינה נפגמת בשל חטאי האדם, בשונה מה'נפש' ומה'רוח'⁷. חטאי האדם מעלימים ומכסים על ה'נשמה', אך היא עצמה אינה נפגמת שהלוא היא **"חֵלֶק אֱלֹהִים מִמַּעַל"**⁸ ו"מאן דנפח מתוכיה נפח"⁹.

«וְהַיְיָתָם לִי סֶגְלָה»

לאור זאת, ביאורם של דברי ה'תנא דבי אליהו' הוא כך: כאשר אנו פוגשים אדם אנו מאפיינים אותו לפי הבגדים שהוא לבוש בהם - אם הם מדי חייל פשוט או רמטכ"ל, איצטלא דרבנן או גלימת ה'ראשון לציון'. ביתר עומק, אנו מגדירים את האדם לפי צדדי החיים הבחיריים שלו - אם הוא צדיק או לא. אולם, מלמדנו הראי"ה קוק באגרת תַּקְנָן¹⁰, שיש צורת הסתכלות מעמיקה עוד יותר. הגאון הרידב"ז מצפת תמה במכתבו לראי"ה על כך שהוא מקרב מגזרים בעם ישראל, שמבחינת הבחירה שלהם הם אכן רחוקים מאוד וראוי להתרחק מהם. על כך השיב לו הראי"ה¹⁰ שבניין הקדושה בעולם נשען על שני עמודים: **"ידע הדרת גאווה, ששני דברים עיקריים ישנם שהם יחד בונים קדושת ישראל וההתקשרות האלוקית עימהם. האחד הוא סגולה, כלומר טבע הקדושה שבנשמת**

הקב"ה ברא עולם והאציל מהאין-סוף האלוקי מציאות שיש בה גם גשמיות. מכיוון שכך, ישנן בעולם מדרגות על גבי מדרגות, כאשר בסיום הבריאה ביום השישי נבראה יצירת המופת שבה, הלוא היא האדם שהוא 'נזר הבריאה'. 'אדם' זה הוא יציר כפיו של בורא העולם ובגופו שוכנת נשמה אלוקית.

כאשר נעמיק יותר נבין שהמושג 'נשמה' הוא מונח כללי, וגם בנשמה עצמה ישנן מדרגות, כפי שישנן בכל העולם הזה. באופן כללי ישנה הבחנה בין שלוש מדרגות בנשמה, המכונות בספרים הקדושים נר"ן: נפש, רוח ונשמה. אמנם ישנה התפרטות נוספת, אך אלו הן המדרגות העיקריות עליהן מקובל לדבר.

ה'נשמה' היא החלק האלוקי ביותר, כפי שאנו אומרים בברכות-השחר: **"אֱלֹקֵי, נִשְׁמָה שְׁנֵתָת בִּי טְהוֹרָה הִיא. אַתָּה בְּרָאתָהּ, אַתָּה יִצְרָתָהּ, אַתָּה נִפְחָתָהּ בִּי, וְאַתָּה מִשְׁמְרָהּ בְּקִרְבִּי"**. מדרגה זו איננה נפגמת על ידי הבחירה. חלק עליון זה, המכונה 'נשמה', איננו נתון תחת הבחירה האנושית, הנוגעת רק לחלקים נמוכים יותר - ה'נפש' וה'רוח'. במימד התחתון, מימד ה'נפש', ישנם מאפיינים השווים בין בעלי החיים ובני האדם. לעומתו, המימד המכונה 'רוח' הוא יותר עליון והוא מתווך בין ה'נפש' וה'נשמה'. בחלק זה מתקיימת הבחירה האנושית בין טוב לרע, בתורה ובמצוות.

הדרכת התורה פועלת במרחב הבחירה האנושית, כדברי הרמב"ם בהלכות תשובה⁵ שהבחירה החופשית **"עיקר גדול הוא והוא עמוד התורה והמצוה"**. יכולת הבחירה אמנם הוענקה לאדם, אך היא מצויה רק בצידם החיצוני של חיו. כשם שהגוף מכיל בקרבו רבדי רבדים של מימדים רוחניים - את ה'נפש', שלפנים ממנה שוכנת ה'רוח' ולפנים ממנה מצויה ה'נשמה' - והוא אך כעין 'מלבוש' לכל אלה, כך גם התורה עצמה עשויה ככיסוי על כיסוי החופים על מימדי העומק

⁶ שער ד, פרק כח: "אף היא (התורה) דרך ירידתה והשתלשלותה ממדרגה למדרגה ומעולם לעולם, צמצמה עצמה להתלבש בכל עולם לדבר מענייני אותו העולם... אמנם אם שהיא מדברת בתחתונים רומזת היא בהם גופי תורה וענינים פנימיים ופנימיים לפנימיים, גבוה מעל גבוה עד אין תכלית... ולכן שגורה בפי הזוהר דאורייתא כולה איה סתים וגליא".

⁷ עיין נפש החיים, שער א, פרק יח: "יש כמה עונות שהנפש החוטאת באחת מהנה. נתחייבה כרת או אבדון ח"ו. וענין הכרת הוא. שבחי' הנפש נפסק ונכרת משרשו... ואז נטבעת בעמקי הטומאה והקליפות רח"ל... וכן אם פגם וקלקל ח"ו... ונתקלקל בזה בחי' הרוח... אבל בחי' הנשמה אינה נפגמת כלל לעולם, כי מקור שרשה הוא מעולם המשומר ממגע זרים, ודבוקה לעולם בשרש הנשמה כידוע, שהם רעין דלא מתפרשין לעלמין ואין מעשי האדם מגיעים עדיה כלל לקלקל ח"ו".

⁸ איוב, פרק לא, פסוק ב

⁹ תניא, פרק ב לפי ממקורות חז"ל

¹⁰ אגרות הראייה, חלק ב, אגרת תקנ"ה

⁵ פרק ה, הלכה ג

ובזה הוא מוציא את צאצאיו מכלל המשך האומה¹⁷.

יחד עם זאת, ישנן תמורות בין הדורות ביחס לגורם הדומיננטי מבין שני עמודים אלו: ”לפעמים כוח הבחירה מתגבר וכוח הסגולה עומד במצב ההעלם ואינו ניכר, ולפעמים כוח הסגולה מתגבר וכוח הבחירה עומד במצב הנעלם”. אולם, ”בעקבתא דמשיחא מתגבר ביותר כוח הסגולה”. על כך מלמדנו רבי שמעון בר יוחאי ב’תיקוני זוהר’¹⁸, כפי שמביא הרב זצ”ל פעמים רבות¹⁹: ”דרא דעקבתא דמשיחא איהו טב מלגאו וביש מלבר, דא איהו עני ורוכב על תמור”²⁰. בעקבתא דמשיחא הצד הבחירי מופיע בצורה מדולדלת וחלושה, אך הצד הפנימי־נשמתי מופיע בכל תוקף ועוז.

סיפרנו לפני מספר חודשים על כוח של לוחמים בו היו הרב אליאב תורג’מן ולוחם אחר מכוסה בקעקועים, בבחינת ”ביש מלבר”. באחת מההסתערויות הפציר בעל הקעקועים ברב אליאב שיניח לו להסתער לפניו: ”הרי לך יש שמונה ילדים בבית!”. מאז שמחת תורה זעקתה של הסגולה מהדהדת באוזננו. הסגולה מתפרצת בשדה הקרב, בגבורת החיילים ובגבורת עם ישראל הנכון להמשיך ולהילחם חרף אריכות המערכה. סגולה זו התפרצה בקיבוץ בארי, כשרבים חרפו נפשם למען הצלת אחרים, והיא שבה ומתפרצת גם כעת בזה שבונים בבארי חמישים ושתיים יחידות דיור, על אפם ועל חמתם של כל אלו שניסו ומנסים לקעקע את בִּיצְתָן של ישראל. סגולה זו מתפרצת בחוסן הלאומי העוצמתי הקורן מעמנו המופלא, שלא כפי שמוצג בתקשורת על ידי אלו שהם בבחינת ”אסתירא בלגינא - קיש קיש”

ישראל מירושת אבות, כאמור: ’לא בְּצִדְקָתְךָ וגו’¹¹, ’רַק בְּאַבְתְּיָךְ חֶשֶׁק ה’ לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחַר בְּזִרְעָם אַחֲרֵיהֶם’¹², ’וְהֵייתָ לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים’¹³. והסגולה הוא כוח קדוש פנימי מונח בטבע הנפש ברצון ד’, כמו טבע כל דבר מהמציאות, שאי אפשר לו להשתנות כלל”, כפי שביארנו לעיל שהנשמה איננה ברת־שינוי ותמורה, כשם שיסודות חומר אינם משתנים לעולם. ”כִּי הוּא אָמַר וַיְהִי”¹⁴, ’וַיַּעֲמִידֵם לְעַד לְעוֹלָם’¹⁵. והשני הוא ענין בחירה, זה תלוי במעשה הטוב ובתלמוד תורה”.

אם כן, מלמדנו אליהו הנביא ש”החלק של הסגולה הוא הרבה, באין ערך כלל, יותר גדול וקדוש מהחלק התלוי בבחירה”. הסגולה, שמקורה הוא בצד האלוקי שבנפש האדם, היא יותר בעלת משמעות וערך מחלק הבחירה. ”אלא שברית כרותה היא, שהסגולה הפנימית לא תתגלה בזמן הזה כי אם לפי אותה המידה שהבחירה מְסִיעָה את גילוייה, על כן הכל תלוי לפי רוב המעשה וקדושת האמונה ותלמוד תורה”.

ודאי שכאשר אליהו הנביא מציין ש”דרכן של בני אדם אומרים: התורה קדמה” אין כוונתו ליושבי־קרנות, אלא לחובשי בית המדרש שראוי להתחשב בדבריהם. אולם, הוא מלמדנו, ובעקבותיו גם הראי”ה קוק, שהם אינם צודקים - ”אבל אני אומר: ישראל קדמו”. הסגולה, כמו ה’נשמה’, היא כוח אלוקי־פנימי נצחי שאינו משתנה ואינו בר־פגימה, ומתגלה על ידי הבחירה. מאידך גיסא, כל כישלון בתורה ובמצוות, ואף החמור ביותר, אינו מסוגל לפגוע במקדשה הפנימי של הסגולה, מלבד במצבי־קיצון של יציאה מן הסגולה¹⁶, למש כאשר אדם מתחתן עם נוכרית

¹⁷ עיין רמב”ם, הלכות איסורי ביאה, פרק יב, הלכות ז-ח: ”עון זה אף על פי שאין בו מיתת בית דין אל יהי קל בעיניך, אלא יש בו הפסד שאין בכל העריות כמותו - שהבן מן הערוה בנו הוא לכל דבר ובכלל ישראל נחשב, אף על פי שהוא ממזר, והבן מן הכותית אינו בנו... מסיר אותו מלהיות אחרי ה’. ודבר זה גורם להדבק בעכו”ם שהבדילנו הקדוש ברוך הוא מהם ולשוב מאחרי ה’ ולמעול בו”.

¹⁸ עיין תיקון ס, דף צג, עמוד ב. תרגום חופשי: דור של עקבות המשיח הוא טוב מבפנים ורע מבחוץ. וזהו הרמז בפסוק: ”עני ורוכב על תמור”.

¹⁹ באגרות הראי”ה, אגרת שלב, הרב מבאר את משפט זה בהרחבה.

²⁰ זכריה, פרק ט, פסוק ט

¹¹ דברים ט, ה

¹² דברים, פרק י, פסוק טו

¹³ שמות, פרק יט, פסוק ה

¹⁴ תהילים, פרק לג, פסוק ט

¹⁵ שם, פרק קמח, פסוק ו

¹⁶ שם באגרת, עמוד קפד: ”אמנם לפעמים מתגבר חשך כזה שמפסיק את הופעת הסגולה גם כן. אבל זה אי אפשר כי אם במי שבא למידה זו להיות חס וחלילה שונא את ישראל, ודורש רעה להם בפועל ובצפיית הלב, כמו המינים... שהיו מצרים לישראל”.

תורה²⁸. פעם כשהייתי בביתו של רבנו הרב נבנצל שליט”א בשמחת תורה, נכנס הרב יעקב כץ שליט”א ונשק לו. לאור תמיהת הנוכחים הוא הסביר: ”הרב נבנצל הוא ספר תורה!”. תלמיד חכם אינו רק כעין ’חמור נושא ספרים’, אלא בעצם מהותו הוא אישיות עילאית ושונה לגמרי מאיתנו. כמו שכתב ה’חזון איש’²⁹ שהלומד תורה הרי הוא כמלאך המסתובב בין בני האדם.

כן מאידך גיסא, ”המבזה תלמידי חכמים, מצד בטול ערך סגולתה של התורה... שאינו מכיר את הוד עצמיותה וסגולתה הפנימית”. אדם זה כלל אינו מבין את ערך לימוד התורה, הוא אינו מבין שבתורה מתגלה קודשא בריך הוא הנוכח במציאות חיינו, הוא אינו מבין שהתורה שבעל פה היא עומק חייה של כנסת ישראל והופעת הצד המלכותי-הציבורי של עם ישראל. ייתכן שמדובר באדם משכיל במיוחד שיש לו ידע רב, אך הוא חסר הבנה ורגש כלפי הצד הפנימי שבתורה, צד הסגולה שבה, ולכן הוא אינו מכיר בכך שתלמיד חכם הוא זן אחר לגמרי.

לפיכך, ”מבזה חברו בפני תלמידי חכמים הוא כופר בעיקר הסגולה”. כאשר אדם מבזה את חברו בפני תלמיד חכם היא מגלה בזאת שהוא לא הפנים דיו שתלמיד חכם הוא מציאות נישאה של גילוי שכינה בעולם הזה, ולכן הוא מסוגל לעשות כך ולהכלים את חברו בפני השכינה. ערכו של תלמיד חכם אינו בשל הידע הרב שהוא צבר, אלא בעיקר בשל הנקודה הפנימית-הסגולית שבו, שהרי הוא אדם מרום יותר וכמלאך, בבחינת ’מלאכים כבני אדם’.

”בְּרַכּוֹ ה' מְלֹאכֵינוּ גִבְרֵי כַח עֲשֵׂי דְבָרוֹ”

לכן מסיים הרב זצ”ל: ”מלאכי השרת, שהם שכליים עליונים, הם בעיקרם מכירים את כחו של

²⁸ עיין חגיגה, דף כז, עמוד א: ”אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר: תלמידי חכמים אין אור של גיהנם שולטת בהן, קל וחומר מסלמנדרא; ומה סלמנדרא שתולדת אש היא הסך מדמה אין אור שולטת בו, **תלמידי חכמים, שכל גופן אש**, דכתיב (ירמיהו כג, כט): ’הֲלוֹא לֹהַ דְּבָרֵי פֶּאֶשׁ נָאֵם ה'”, על אחת כמה וכמה.”
²⁹ אגרות חזון איש, חלק א, אגרת יג: ”אמנם האיש הזוכה לידיעת התורה... הוא הולך בין אנשים ונדמה לאדם הרואה לעינים כבן אדם, אבל באמת הוא מלאך הגר עם בני תמותה וחי חיי אצילות ומרום על כל ברכה ותהלה”.

קריא”²¹. ”בעקבתא דמשיחא מתגבר ביותר כוח הסגולה”.

בשמחת תורה נגעו ופגעו באיברים היותר חשופים של כלל ישראל, ”בְּקִצָּה הַמַּחֲנֶה”²², כדרכו של עמלק - ”וַיִּזְנֹב בָּךְ כָּל הַנְּחָשִׁים אַחֲרֶיךָ”²³, מתוך כוונה לפגוע בכלל ישראל. הכאב החד חלחל אל נשמת האומה ומאז היא מתעוררת ומתפרצת²⁴.

”עַם תּוֹרָתִי בְּלִבָּם”

ב’אורות ישראל’ מבאר הרב זצ”ל שבאופן זה יש להתבונן גם על עניינו של תלמיד חכם: ”הוקרת תלמיד חכם צריכה גם כן להיות מצד הסגולה, שפועלת קדושת התורה בעצמה על ידי מציאותם ורבוים של תלמידי חכמים בישראל”. אנחנו מעריכים תלמידי חכמים על הידע הנרחב שרכשו בכל חלקי התורה, אולם בנוסף לכך יש בתלמיד חכם צד של סגולה. יש בתלמיד חכם רובד חיצוני של הידע שרכש ופעולו למען הציבור, וישנו גם רובד פנימי שהתורה קונה בו את מושבה, עד שהיא נעשית בבחינת ’תורה דיליה’²⁵, ועיקר הערכתנו את התלמיד החכם היא מצד ערך הסגולה המתגלה בו. על כן, כשישנם תלמידי חכמים רבים בעם ישראל אור הסגולה הולך ומתעצם, על אף שלא תמיד אנו זוכים ללמוד מהם בפועל²⁶.

לכן, אומרת הגמרא ש”כמה טפשי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה”²⁷ - טפשים הם האנשים העומדים בפני ספר תורה ואינם עומדים בפני תלמיד חכם, שהוא גופו

²¹ בבא מציעא, דף פה, עמוד ב

²² במדבר, פרק יא, פסוק א

²³ דברים, פרק כה, פסוק יח

²⁴ עיין מכילתא, מסכתא דבחדוש, פרשה ב: ”שנאמר (ירמיהו ג, יז): ’שָׁה פְּזוּרָה וְשָׂרְאֵל... מה שהי לוקה מאחת מאבריה כל איבריה מרגישין, כך ישראל אם נהרג אחד מהן כלן מרגישין ומצטערין”.

²⁵ עיין קידושין, דף לב: ”אמר רבי יצחק בר שילא אמר רבי מתנה אמר רב חסדא... הרב שמחל על כבודו - אין כבודו מחול. ורב יוסף אמר: אפילו הרב שמחל על כבודו - כבודו מחול... הדר אמר רבא: אין, תורה דיליה היא, דכתיב (תהלים א, ב): ’וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וְלַיְלָה”.

²⁶ עיין בהערות הרצ”ה לעולת ראי”ה (בסוף כרך ב), חלק א, הערה עב: ”בכל מקומות מושבותיהם” - ערכם של תלמידי חכמים מצד סגולתם האישית, בהשפעת מציאותם, ולא בלבד בתועלת שימושם לנו בכל מקומות מושבותינו”.

²⁷ מכות, דף כב, עמוד ב

הערך הסגולי, שאינו נתפס בתפיסה ממשית. על כן הקדמת 'נעשה' ל'נשמע' היא רז שמלאכי השרת משתמשים בו". כך אומרת הגמרא על הקדמת ה'נעשה' ל'נשמע' במעמד הר סיני³⁰: "בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן: מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשים בו?". מלאכי השרת הם מציאות אלוקית נאצלת וגבוהה יותר, חסרת בחירה חופשית. על כן, הם מבינים ש'נעשה' קודם ל'נשמע', היינו שעצם מילוי רצון ה' קודם לכל. אף אנו, איננו לומדים תורה בישיבה כדי לרכוש את הידע שבמסכת ברכות, אלא כדי לשמוע את דבר ה' ואת רצון ה' המתגלים אלינו מבין חגוי הסוגיות. זהו ביטוי לצד הסגולי שבתורה, המבוצע ללא התניה של הבנה מלאה של המבוקש.

לעומת זאת, ה'נשמע' כרוך בחושי האדם ובכך נאחז במציאות. על כן הקדמת 'נעשה' ל'נשמע' הוא רז עליון שמלאכי השרת משתמשים בו. את רז זה לא תמיד מבינים, כפי שציין אליהו, ואף כיום ישנם שאינם מבינים אותו. דווקא זמן המלחמה בו אנו נתונים הוא זמן ראוי לבירור עניינה של קדושת ישראל בצד הסגולי, המתגלה ומתפרץ כעת בעם ישראל ובעזרת ה' ילך ויוסיף עוד ועוד.

³⁰ שבת, דף פח, עמוד א